

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

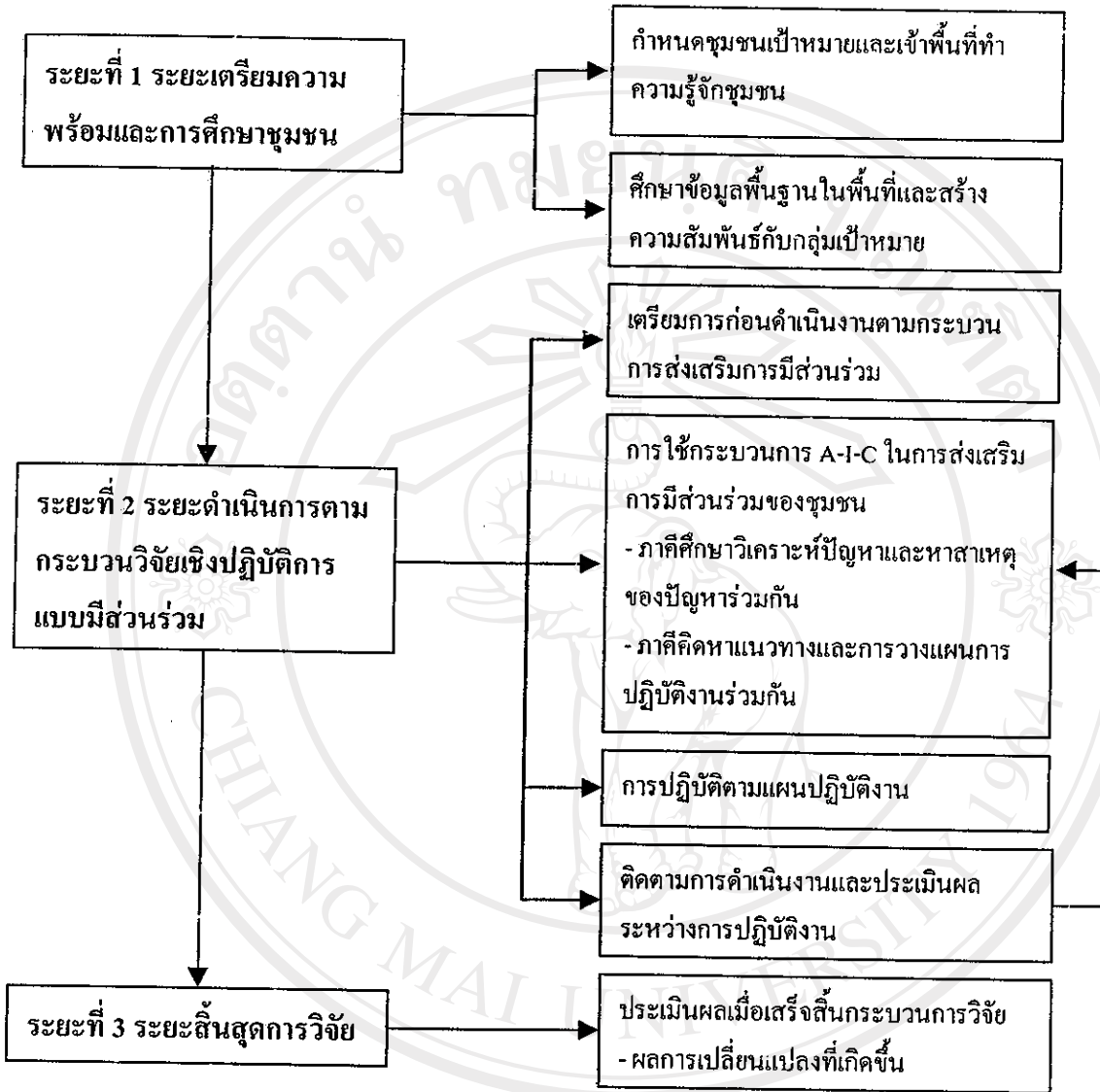
การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการวิจัยในแต่ละขั้นตอน และศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ตลอดจนผลการพัฒนางานที่เกิดขึ้นภายหลังเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอรายละเอียดของการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
2. กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในการวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล
4. การรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีองค์ประกอบของงานที่สำคัญๆ อยู่ 2 กิจกรรม คือ 1) การทำกิจกรรมที่นำไปสู่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหา และ 2) การรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาผลของการทำกิจกรรมแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งจากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้มาประยุกต์และกำหนดกระบวนการวิจัย โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพ 2 แสดงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

รายละเอียดการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมทัศนสุขภาพแบบมีส่วนร่วมแต่ละระยะ มีดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมความพร้อมและการศึกษาชุมชน

การดำเนินการในระบะนี้ มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ 1) กำหนดชุมชนเป้าหมายและเข้าพื้นที่ทำความเข้าใจชุมชน 2) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน และ 3) พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.1 กำหนดชุมชนเป้าหมายและเข้าพื้นที่ทำความเข้าใจชุมชน

การเลือกพื้นที่สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่โดยการเจาะจงพื้นที่ที่กลุ่มเป้าหมายมีความสนใจเข้าร่วมในโครงการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสอบถาม พูดคุยกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ถึงความพร้อม ความต้องการในการจะพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านการดำเนินงานทันตสาธารณสุขของศูนย์สุขภาพชุมชนด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ด้วยเหตุผลของข้อจำกัดในด้านเวลาและงบประมาณ ซึ่งพบชุมชนบ้าน โนนฆ้องมีความพร้อมและเหมาะสมในการใช้เป็นพื้นที่ที่จะทำการวิจัย เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีศูนย์สุขภาพชุมชนตำบล โนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ตั้งอยู่ในพื้นที่ของชุมชนด้วย แสดงความสนใจและยินดีเข้าร่วมในการวิจัยครั้งนี้ โดยชุมชนบ้าน โนนฆ้องเป็นชุมชนหมู่บ้านที่แยกการปกครองออกเป็น 2 หมู่ และมีโรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ 1 แห่ง คือ โรงเรียน โนนฆ้องวิทยาคาร ที่สำคัญกล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่มีทันตภิบาลปฏิบัติงานประจำอยู่ที่ศูนย์สุขภาพชุมชนตำบล โนนฆ้อง และเปิดให้บริการด้านทันตสาธารณสุขแก่ประชาชนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

กลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาและทำความเข้าใจ ประกอบด้วย กลุ่มผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน 57 คน กลุ่มแกนนำในหมู่บ้าน 19 คน ครู 3 คน และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนตำบล โนนฆ้อง 4 คน ซึ่งลักษณะของชุมชนเป้าหมายและการเข้าพื้นที่ที่แนะนำตัว เป็นดังนี้ การเข้าพื้นที่ที่แนะนำตัวครั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าชุมชนเพื่อพบปะ แนะนำตัว และแสวงหาความร่วมมือจากกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง โดย

1.1.1 นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่พร้อมทั้งเข้าแนะนำตัวต่อผู้บริหารของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งได้แก่ ผู้อำนวยการ โรงพยาบาลบ้านฝาง สาธารณสุขอำเภอบ้านฝาง ผู้อำนวยการ โรงเรียน โนนฆ้องวิทยาคาร และหัวหน้าสถานีอนามัยตำบล โนนฆ้อง (หรือหัวหน้าศูนย์สุขภาพชุมชนตำบล โนนฆ้อง)

1.1.2 พบปะผู้ร่วมวิจัย หรือนักพัฒนาในพื้นที่อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่ ทันตภิบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และครูอนามัยโรงเรียน ในวันที่ 24 ตุลาคม 2545 โดยผู้วิจัยเข้าพื้นที่แนะนำตัวเอง และสร้างความคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ รวมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและโครงการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพแบบมีส่วนร่วมให้รับทราบ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ตลอดทั้งความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกัน

1.1.3 พบปะพูดคุยกับกลุ่มแกนนำและตัวแทนชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการ ในวันที่ 28 ตุลาคม 2545 เพื่อแนะนำตัว และสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ พร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนในการทำงานร่วมกัน

1.1.4 เชิญกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในชุมชนซึ่งประกอบด้วยกลุ่มแกนนำของหมู่บ้าน ครู และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเข้าร่วมประชุมเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน ตลอดจนกระบวนการวิจัยให้ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้รับทราบ พร้อมกับปรึกษาหารือและร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพที่เกิดขึ้นกับเด็กในชุมชนและแนวทางการดำเนินงานแก้ไขปัญหาร่วมกันวันที่ 12 พฤศจิกายน 2545

1.2 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานในพื้นที่และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนและให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริงครอบคลุมในประเด็นที่จะทำการศึกษา อีกทั้งเป็นการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาด้านทันตสุขภาพและสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนผู้วิจัยได้ลงพื้นที่โดย

1.2.1 ผู้วิจัยพร้อมด้วยทันตภิบาลในพื้นที่ออกให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องทันตสุขภาพ วันที่ 4 พฤศจิกายน 2545 เพื่อสร้างความตระหนักและร่วมรับรู้ปัญหาทันตสุขภาพร่วมกันกับชุมชน

1.2.2 ประชุมพูดคุยหารือกับกลุ่มตัวแทนชาวบ้านอย่างไม่เป็นทางการระหว่างวันที่ 28 ตุลาคม 2545 เป็นต้นไป เพื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายและสร้างความไว้วางใจ ความจริงใจในการทำงานร่วมกัน พร้อมทั้งหาประเด็นปัญหาทันตสุขภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกับชาวบ้าน

1.2.3 สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ ผู้บริหารและครูอนามัยโรงเรียน โนนฆ้องวิทยาคาร หัวหน้าสถานีอนามัยพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่สถานีอนามัยตำบลโนนฆ้องทุกคน ระหว่างวันที่ 28 พฤศจิกายน 2545 ถึงวันที่ 4 ธันวาคม 2545 เพื่อขอความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านทันตสาธารณสุขของศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลโนนฆ้อง (สถานีอนามัยตำบลโนนฆ้อง) บทบาทที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนความคาดหวังต่อการดำเนินงานทันตสาธารณสุข

1.2.4 สัมภาษณ์ผู้ปกครองเด็กจำนวน 13 คน ระหว่างวันที่ 21 พฤศจิกายน 2545 ถึงวันที่ 26 พฤศจิกายน 2545 โดยเจาะจงสัมภาษณ์ในกลุ่มผู้ปกครองที่เลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาทันตสุขภาพที่เกิดขึ้นกับลูกหลาน พฤติกรรมการเลี้ยงกินอาหารและการดูแลความสะอาดช่องปากของเด็ก การมีส่วนร่วมและความต้องการในการแก้ไขปัญหาทันตสุขภาพของเด็ก

1.3 พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน

นอกจากผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อแนะนำตัว สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเก็บข้อมูลพื้นฐานกับกลุ่มเป้าหมายแล้วสิ่งที่สำคัญที่ต้องทำควบคู่ไปกับการสร้างความสัมพันธ์ คือ การพยายามผลักดันให้บุคคล ชุมชนเกิดความตระหนักในปัญหา และกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของปัญหาที่ทุกฝ่ายควรจะร่วมใจ ร่วมมือและเข้ามาร่วมปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาด้านทันตสาธารณสุขที่เป็นอยู่ของชุมชน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พร้อมทั้งสอดแทรกแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งพยายามกระตุ้นให้มีการแสดงความคิดเห็น และร่วมพูดคุยอย่างจริงจัง ซึ่งส่วนใหญ่ ผู้วิจัยจะเป็นฝ่ายรับฟังและร่วมแสดงความคิดเห็นเป็นระยะ เพื่อให้ชาวบ้านมีโอกาสวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตนเองอันจะนำมาซึ่งความตระหนักในปัญหาและนำไปสู่การมองเห็นร่วมกันในความจำเป็นที่จะต้องแก้ไข

ระยะที่ 2 ระยะดำเนินการตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

หลังจากเตรียมความพร้อมแล้ว ผู้วิจัยได้เริ่มดำเนินการใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทันตสุขภาพ ซึ่งมีกิจกรรมดังต่อไปนี้

2.1 การใช้กระบวนการ A-I-C ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาทันตสุขภาพ

ผู้วิจัยใช้กระบวนการ A-I-C เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาตลอดกระบวนการ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ร่วมกันวิเคราะห์ พิจารณาหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาและวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกัน

วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยได้ประสานงานกับสถานีอนามัยในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการตามกระบวนการ A-I-C ภายใต้อชื้อ "การประชุมวางแผนและปฏิบัติการแก้ไขปัญหาสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียน" โดยใช้ระยะเวลาในการประชุม 2 วัน ที่สถานีอนามัยตำบลโนนฆ้อง มีผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งเป็นกลุ่มแกนนำในหมู่บ้าน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. อาสาสมัครสาธารณสุขและกลุ่มแม่บ้านจำนวน 19 คน พร้อมกันนั้นได้รับความร่วมมือดำเนินการจัดการประชุมจากที่วิทยากรของ โรงพยาบาลบ้านฝางและเจ้าหน้าที่ของสถานีอนามัยตำบลโนนฆ้อง รวมทั้งหมด 9 คนกับผู้วิจัย สำหรับขั้นตอนตามกระบวนการมีดังนี้

2.1.1 ศึกษาวิเคราะห์ปัญหา พิจารณาปัญหาและสาเหตุของปัญหา

(Appreciation หรือ A)

เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันวิเคราะห์หาปัญหา และพิจารณาปัญหา และพิจารณาหาสาเหตุของปัญหาร่วมกัน เพื่อประเมินปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การวางแผนการปฏิบัติงานต่อไป

วิธีดำเนินการ โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน (A_1) เกี่ยวกับประเด็น “ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นในเด็กก่อนวัยเรียน” ซึ่งภายใต้ประเด็นหัวข้อที่ได้นำมาให้ผู้เข้าร่วมประชุมพิจารณานี้ เหตุที่ผู้วิจัยไม่ได้เจาะจงในเรื่องทัศนสุขภาพ โดยตรงเนื่องจากส่วนหนึ่งต้องการประเมินถึงระดับความสำคัญของปัญหาทัศนสุขภาพว่าชาวบ้านให้ความสนใจและเห็นความสำคัญอยู่ในระดับใดของปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ โดยเฉพาะปัญหาทัศนสุขภาพในเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งผลคือได้ปัญหาสุขภาพที่กลุ่มคิดว่าเป็นปัญหาและเกิดขึ้นกับเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชนบ้านโนนซ้อง หลังจากนั้นผู้เข้าร่วมประชุม ได้ร่วมกันกำหนดภาพฝัน หรือภาพอนาคต (A_2) ว่าต้องการแก้ไขปัญหา หรือต้องการเปลี่ยนแปลงปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นกับเด็กก่อนวัยเรียน ไปในทิศทางใด

2.1.2 การค้นหาแนวทางและการวางแผนการปฏิบัติงาน (Influence หรือ I และ Control หรือ C)

เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันในการค้นหาแนวทางและวางแผนการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชน พร้อมทั้งร่วมคัดเลือกโครงการ/กิจกรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน

วิธีดำเนินการ โดยขั้นตอนนี้ ของกระบวนการ A-I-C เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา ที่ผู้เข้าร่วมประชุมจะร่วมระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจตลอดทั้งเรียนรู้ร่วมกันเพื่อหาแนวทางและวางแผนการแก้ไขปัญหาสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียน ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่มากที่สุด ซึ่งมีกิจกรรมร่วมกันคิด โครงการ/กิจกรรม หรือค้นหาแนวทางรวมทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพในเด็กก่อนวัยเรียน (I_1) ร่วมตัดสินใจคัดเลือกโครงการ/กิจกรรม พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญ (I_2) และการวางแผนการปฏิบัติงานโดยแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ (C_1) และกำหนดรายละเอียดในการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ (C_2) เพื่อที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นต่อไป

2.2 การปฏิบัติตามแผนปฏิบัติงาน

เพื่อนำแผนงาน หรือ โครงการ/กิจกรรมที่กลุ่มร่วมกันคิด ไปปฏิบัติร่วมกันให้เกิดผลตามที่ตั้งใจไว้

วิธีดำเนินการ เมื่อได้แผนงาน หรือ โครงการ/กิจกรรมจากการประชุมตามกระบวนการ A-I-C แล้ว ได้เริ่มลงมือดำเนินการในโครงการที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ก่อน โดยมีการประชุมชี้แจงให้กลุ่มบุคคลอื่นๆที่เกี่ยวข้องในชุมชนได้รับทราบและร่วมดำเนินการ ส่วนโครงการที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองด้วยศักยภาพของชุมชนก็จะประสานงานและร่วมหารือกับเจ้าหน้าที่เพื่อเสนอ โครงการแก่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วม

กันต่อไป อย่างไรก็ตามในขั้นตอนนี้นักวิจัย เจ้าหน้าที่ในพื้นที่ และกลุ่มแกนนำผู้เข้าร่วมประชุม จะต้องทราบขั้นตอนการดำเนินการว่าจะต้องทำอะไร ที่ไหน ใครเป็นผู้นำ ทำเมื่อไรและทำอย่างไร โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ร่วมลงมือปฏิบัติตาม โครงการ/กิจกรรมที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น

2.3 การติดตามประเมินผลระหว่างการทำงาน

เป็นการประเมินการดำเนินงานเมื่อนำโครงการ/กิจกรรมที่วางไว้ไปสู่การปฏิบัติเพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน โครงการ/กิจกรรม ซึ่งเป็นการประเมินผลเพื่อปรับปรุงและติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงาน รวมทั้งเร่งรัดการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในระยะเวลาที่กำหนด

วิธีดำเนินการ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันประชุม เพื่อปรึกษาหารือถึงการดำเนินกิจกรรมตามโครงการว่ามีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง มีความก้าวหน้าหรือไม่ อย่างไร พร้อมทั้งร่วมกันคิดหาแนวทางเพื่อแก้ไข การปรับปรุงการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยการติดตามประเมินผลระหว่างการทำงานนี้ทุกฝ่ายจะร่วมกันหาข้อสรุปถึงปัญหา-อุปสรรคและแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

ระยะที่ 3 ระยะสิ้นสุดการวิจัย

ประเมินผลการปฏิบัติงานเมื่อสิ้นสุดกระบวนการวิจัย

เมื่อดำเนินการหมดทุกขั้นตอนแล้วจึงร่วมกันประเมินผลครั้งสุดท้ายเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานภายหลังเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัย

วิธีดำเนินการ โดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันประเมินผลการปฏิบัติงานครั้งสุดท้ายเพื่อหาข้อสรุปทั้งหมดจากกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น ซึ่งพิจารณาในส่วนของกระบวนการที่ดำเนินการไปว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง และผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานทั้งในด้านปัญหาอุปสรรค ข้อดีและข้อบกพร่อง ความร่วมมือและการประสานงานในการทำงานพัฒนาเพื่อเป็นแนวทางนำเอากระบวนการวิจัยไปปรับปรุง หรือประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนางานอื่นๆ ต่อไป

กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

การแก้ไขปัญหาทันตสุขภาพด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการแก้ไขปัญหาให้เกิดความยั่งยืนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ได้ประยุกต์ความสัมพันธ์และบทบาทของผู้มีส่วนร่วม หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของทั้ง 3 ฝ่ายดังนี้

ฝ่ายชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับปัญหาและความต้องการในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียน ในชุมชนและมีความเข้าใจในสภาพปัญหา

เพื่อเข้ามาร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผลการแก้ไขปัญหา สำหรับการวิจัยครั้งนี้ฝ่ายชาวบ้านประกอบด้วย กลุ่มแกนนำในหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. อาสาสมัครสาธารณสุขและกลุ่มแม่บ้าน รวม 19 คน ร่วมด้วยผู้ปกครองที่เลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน ในชุมชนบ้านโนนฆ้องที่เข้าร่วมในโครงการทั้งหมด 57 คน

ฝ่ายนักพัฒนา หรือเจ้าหน้าที่ผู้ร่วมวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนขององค์กรพัฒนาภาครัฐ ที่มีบทบาทในเรื่องเป้าหมายและวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนตำบลโนนฆ้อง (สถานีอนามัยตำบลโนนฆ้อง) ซึ่งได้แก่ หัวหน้าสถานีอนามัย นักวิชาการสาธารณสุข เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน และทันตภิบาล รวม 4 คน พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่จากโรงเรียนโนนฆ้องวิทยา ๓ คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ ครูผู้รับผิดชอบงานอนามัย โรงเรียน และครูชั้นอนุบาล รวม 3 คน

ฝ่ายนักวิจัย ได้แก่ตัวผู้วิจัยเองซึ่งเป็นตัวแทนของนักวิชาการ ที่มีบทบาทในเรื่องทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย โดยมีความสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ
2. แบบสนทนากลุ่มย่อย
3. แบบบันทึกการสังเกตการณ์มีส่วนร่วม
4. แบบบันทึกสุขภาพช่องปาก
5. แผนการประชุมวางแผนแก้ไขปัญหาตามกระบวนการ A-I-C

วิธีสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ มีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทันตสาธารณสุข การส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ โดยเฉพาะการส่งเสริมทันตสุขภาพในกลุ่มเด็กก่อนวัยเรียน และจากประสบการณ์ การเรียนรู้ในการทำงานที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยเอง แล้วสร้างเครื่องมือ ดังนี้

1.1 แบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อใช้สัมภาษณ์ หัวหน้าสถานีอนามัย ผู้ร่วมงานในสถานีอนามัย ผู้บริหารโรงเรียนและครูอนามัย รวมทั้งผู้ปกครองที่ดูแลเด็กก่อนวัยเรียนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสภาพการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมส่งเสริมทันตสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียน

1.2 แบบสนทนากลุ่ม ซึ่งใช้ในการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม คือ 1) เก็บข้อมูลพื้นฐานในประเด็นความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาทันตสุขภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้าน โนนฆ้องกับกลุ่มชาวบ้านและผู้เลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน 2) เก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทันตสุขภาพและการดำเนินงานกับกลุ่มนักพัฒนาในพื้นที่ซึ่งประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชนตำบล โนนฆ้อง (สถานีอนามัยตำบล โนนฆ้อง) และครูอนามัยและ 3) สนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มแกนนำของหมู่บ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มผู้ปกครองเด็กก่อนวัยเรียน กลุ่มแกนนำในหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ผู้ร่วมดำเนินการเพื่อประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน

1.3 แบบบันทึกสังเกตการณ์มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยสร้างขึ้นเองเพื่อเก็บบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์กิจกรรมและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน

1.4 แบบบันทึกสุขภาพช่องปาก เป็นแบบฟอร์มที่ผู้วิจัยนำประยุกต์และดัดแปลงสร้างขึ้นเพื่อใช้เก็บข้อมูลสถานะทันตสุขภาพของเด็กก่อนวัยเรียน

1.5 แผนการประชุมวางแผนแก้ไขปัญหาสุขภาพเด็กก่อนวัยเรียนตามกระบวนการ A-I-C ซึ่งผู้วิจัยได้ทำขึ้นและร่วมปรับปรุงแก้ไขกับทีมวิทยากรและนักพัฒนาในพื้นที่ก่อนการนำไปใช้จริง (ดูภาคผนวก ข)

2. ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในข้อ 1.1 ถึง 1.4 (ดูภาคผนวก ก) แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยพิจารณาเครื่องมือและคำถามที่ใช้วัดได้ครอบคลุมประเด็นตามสาระสำคัญของเนื้อหาที่ได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้

3. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือในข้อ 1.1 ถึง 1.4 เพื่อให้มีคุณภาพตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ (ดูภาคผนวก ฉ)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลที่ได้จากกระบวนการดำเนินงานในทุกขั้นตอนตามช่วงเวลาของการเข้าไปทำกิจกรรมทุกระยะดังนี้

1. ระยะเตรียมความพร้อมและการศึกษาชุมชน ในช่วงแรกของการเข้าพื้นที่ผู้วิจัยยังไม่คุ้นเคยกับพื้นที่มากนักและยังไม่ได้เก็บข้อมูลในเชิงลึกเป็นแต่เพียงการแนะนำตัวต่อชุมชน หลังจากนั้นได้ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับชุมชน พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในเชิงลึกโดยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้เกี่ยวข้อง ในพื้นที่

2. ระยะดำเนินการตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้นำเอาการประชุมระดมความคิดตามกระบวนการ A-I-C มาใช้เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การค้นหาแนวทางแก้ไขพร้อมทั้งวางแผนปฏิบัติงานและร่วมลงมือปฏิบัติตาม

แผนงาน มีการติดตามประเมินผลร่วมกัน โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมติดตามคู่มือการดำเนินงาน กิจกรรมในพื้นที่เป็นระยะๆ

3. ระยะสิ้นสุดการวิจัย ได้ร่วมประเมินผลการดำเนินงานในภาพรวมและเก็บ รวบรวมข้อมูลที่ยังไม่ครบถ้วนให้สมบูรณ์มากขึ้น

การตรวจสอบข้อมูล

ในการตรวจสอบข้อมูลบุคคล ข้อมูลบริบทของชุมชน ใช้เครื่องมือหลายอย่างในการ รวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้ โดยผู้วิจัยใช้การเข้าไปศึกษาในพื้นที่ ได้มีการ สังเกตประกอบกับการซักถามจากแหล่งผู้รู้ข้อมูลเป็นอย่างดีและมีความเชื่อถือได้ ควบคู่กับการ ศึกษาจากเอกสารที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าที่ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่ แตกต่างกันทั้งในด้านเวลา สถานที่ และตัวบุคคลผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยเมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้มา จากแหล่งต่างๆ แล้วจึงนำมาวิเคราะห์ และเปรียบเทียบความสอดคล้อง เพื่อยืนยันความถูกต้องของ ข้อมูลอีกครั้ง

สำหรับข้อมูลในด้านการดำเนินการที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ มีส่วนร่วม ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดโอกาสให้ชุมชน บุคคลให้ข้อมูล ได้อย่างเต็มที่ มีอิสระและเสมอภาค ด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง เมื่อมีการทักท้วง และอ้างอิงหรือ หาเหตุผลมาสนับสนุนข้อมูลที่ถูกต้อง โดยการตรวจสอบร่วมกันหลายครั้งกับชุมชนเพื่อให้ได้ ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีความเป็นจริงก่อนการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์โดยการนำเอาข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจัดจำแนก จัดหมวดหมู่ของข้อมูลเพื่อ ให้เข้าใจถึงลักษณะของความหมาย ความสัมพันธ์ของข้อมูล ทั้งนี้จากการบันทึกข้อมูลได้มีการ วิเคราะห์ข้อมูลเป็นระยะๆ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น แล้วนำมาสร้างข้อสรุปซึ่งเป็นการอธิบายให้ เห็นถึงสภาพเงื่อนไขและปรากฏการณ์ที่ศึกษา โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของการบรรยาย